Q. D. B. V.

DIATRIBE PHYSIOLOGICA

DE

AFFECTIBUS ANIMI

TRIBUS DISSERTATIONIBUS MEDICIS

SINGULAREM

IRÆ, METUS ATQUE TRISTITIÆ

UTILITATEM

PER RATIONES ET EXPERIENTIAM DEMONSTRANTIBUS

PRÆMISSA,

QUAM

CONSENTIENTE ILLUSTRI FACULTATE MEDICA

IN INCLYTA ACADEMIA JENENSI

PRÆSIDE

JO. HADRIANO SLEVOGTIO, D.

Medico Ducali Provinciali & Civitatis Patriæ

publicæ Philiatrorum disquisitioni

exponit

JO. GEORGIUS MÖLLERUS

ZITTAVIENSIS

Jenæ, A. O. R. MDCXCV. d. Martii.

LITTERIS NISIANIS.

L. D. B. V.

§. I.

SI Plinio autore, *ab animo hominum medicinæ pendent*, πρὸς τινῶν ἀλλοιοῦται τὸ σῶμα ἐξ ἀνάγκης, οἷς ἀδύνατον αὐτῷ ἐστι μὴ πλησιάζειν, *a quibus corpus, cum impossibile sit, ut iis non appropinquet, necessario alteratur*; Cartesioque teste, passiones animæ ad salutem & conservationem mortalium a natura concessæ sunt, ut corpus ad rerum utilium prosecutionem & noxiorum fugam comparetur: haud ultima Medentium cura erit dispicere, quasnam motus animi causas, quasve indoles sortiantur; ut discant, qua ratione eos gubernare, &, pro re nata, clientibus suis aut imperare, aut vetare debeant. Solis quippe Medicis, pro avito quodam artis suæ jure, quo ipsis etiam Legumlatoribus leges dare valent, non tantum, quæ ad corporis totius εὐεξίαν, & singularum partium ab Hippocrate & Galeno requisitam εὐφυΐαν pertinent, præcipere licet: sed in animos insuper hominum imperium exercere, variasque eorum inclinationes moderari permissum est.

Hist. nat. lib. 28. c. 4. Gal. de Art. med. c. 85. edit. lat. p. m. 264. tom. 1. Græc. p. 481. tom. 3.

§. II. Moti itaque materiæ præstantia pariter & utilitate, de tribus admodum famosis animi παθήμασι, *ira* scilicet, ejusque potiori specie, *excandescentia*, hinc de *metu*, quo & *terrorem* referimus, atque tristitia, cum suis inferioribus, totidem dissertationes academicas conscribere, & quomodo hi, passim male apud Medicos audientes, affectus salutarem *in tuenda & recu-*

peranda valetutine opem præstare possint, ostendere decrevimus.

§. III. Quod dum agimus, rei natura postulare videtur, ut in genere nonnulla de affectibus animi præmittantur, quæ secuturis procemii quasi loco sint, progressumque parent expeditiorem. Enim vero, cum ab initio hanc opellam, animi tantum gratia susceptam, παρέργως & horis, ab ægrotantium cura, aliisque officii rationibus vacuis, absolvi posse putaremus: rem ipsam aggressi, *non subsecivam* eam, sed, quod Seneca de Philosophia scribit, *ordinariam & dominam esse*, & laborem, humeris nostris imparem, poscere deprehendimus.

epist. 53.

§. IV. Est enim, Charletone monente, theorema haud paucis, iisque gravissimis difficultatibus involutum, & cujus cognitionem, ceu mentis humanæ captui minus obviam, non est promptum attingere. *Quippe licet effrenos & insaniæ finitimos perturbationum animi tumultus in nobismetipsis experiamur, velutique in intimo pectoris excitatos persentiamus: tantum tamen absumus a clara & demonstrationum munita illorum theoria, quam si nihil omnino ad naturam nostram spectarent.*

Pathol. exerc 8. quæ epitome est tract. Cartesii de pass. anim.

§. V. Causæ harum difficultatum ad duo potissimum capita reduci possunt; quorum *unum ad auctores*, qui de passionibus aliquid literis prodiderunt, attinet; *alterum rem ipsam* concernit.

§. VI. De autoribus audiamus Cartesium, tractatum de passionibus animæ hoc modo ordientem: *Nulla in re magis apparet, quam mancæ & deficientes sint, quos a veteribus habemus, scientiæ, quam in illis, quæ de passionibus scripsere. idcirco eo hic modo me oportebit scribere, ac si tractarem de materia, quam nemo ante me attigisset.* Hunc excipiat Honoratus Fabri, qui de magno humanæ sapientiæ instauratore, Aristotele, ita judicat: *Consule, si vis, Aristotelem, & crassas tenebras invenies; quæ licet lucem multam contineant, hæc tamen sine sudore erui non potest. dicam quid sentio: vix hæc apud Aristotelem intelligas, nisi prius intelligas, quid legas: sicubi enim obscurus est & sepia, hoc revera loco totus in tenebris latet.* Quæ si vera essent,

Lib. 3. de Homine propos. 42. p. 353.

quis,

quis Aristotele cœcutiente, in hoc negotio, se oculatum profiteri ausit? Nec proinde, quicunque post Aristotelem per cuncta secula de pathematibus scribere conati sunt, durius in se dicta putabant, quæ idem Fabri, in præfat. lib. 5. satis libere & confidenter, ne dicam temere & ignominiose, inprimis Cartesium suggillando, in eos pronunciat.

§. VII. Hæc de autoribus: reliquas, *rem ipsam* prementes difficultates a Charletone mutuabimur, cum idem ante nos Excell. Brunonem fecisse videamus. Harum *prima* est: quod animi pathemata merito sint in perceptionum sive sensationum earum classem referenda, quas impervestigabilis animæ humanæ natura, ex una; arctissimum illud fœdus, quod animæ cum corpore intercedit, ex altera parte, necessario reddunt confusas & obscuras. *Altera* est, quod minime habeamus exploratum, quænam pars sit animæ sedes præcipua. Hanc sequitur *tertia*: quod pariter nesciamus, in quo primario ac immediate consistat illud commercium, quod animæ cum corpore intercedens, in causa est, ut in se reciproce agant, & invicem patiantur in animi pathematis. Hoc est, quomodo anima humana, ceu substantia immaterialis, a spiritibus, subtilissimis equidem, mere tamen corporeis, per objecta motis, affici queat, ut vice versa eosdem spiritus, pro ratione affectuum, una cum reliquo corpore diversimode exagitet.

l. c. p. 84. Dogmat. med. gen. p. 227.

§. VIII. His accedit, & magis adhuc arduum negotium facit, quod nos in eas animæ passiones inciderimus, quas unanimis fere Medicorum consensus hactenus inter noxias & bonæ valetudini adversas proclamavit, nec nisi per accidens unquam profuisse censuit. Ut proinde παραδόξῳ καὶ ἀπολόγῳ simile quid patrare videamur, quibus apologiam pro iisdem scribere in mentem venerit.

§. IX. Verum sicuti ad difficultatem argumenti inhorrescere, ignaviæ nos argueret; ita auditis opprobriis, in iram similesve affectus effusis, ipsos protinus negligere, iniquum & levitatis indicium esset. Cum, si vel maxime

animi

animi perturbati in vita civili honestum locum non inveniunt, a Medicis tamen, qui & venena in salutaria pharmaca convertere sciunt, absolute rejici nequeant: inprimis cum non sua, sed Practicorum culpa hactenus factum sit, ut tam raros virtutum suarum præcones invenerint. Ut enim, perverso mortalium more, recta aliorum facta verbo indicasse satis putamus, in vitiis vero effutiendis disertissimi sumus: ita Medici plerique non minus, quam ægroti, in morborum decursu, nec phænomena sufficienter considerantes, nec remediorum operationes, & quid vero juverit aut nocuerit, expendentes, sæpe, ex præconcepta de ira, metu, tristitia, sinistra opinione, omnibus aliis potius rebus, quam affectibus hisce, adeptæ ab iis salutis originem adscribunt. Errore, cujus analogum jam olim Hippocrati multum negotii facessebat; cum ægri, postquam per abstinentiam a cibis, aut balneum, aut aliud quiddam, præter morem, in diæta commissum aut omissum, sine medicamenti, a Medico porrecti, usurpatione reconvaluerant, in divinæ artis ignominiam, se non Medicinæ, sed fortunæ ope evasisse, assererent.

lib. de arte.

§. X. Quæ omnia prolixioribus, quam concinna exercitii academici brevitas requirebat, verbis præmittere placuit; non quidem ut aplustria cymbæ præfigeremus; sed ut adversus temere suscepti insoliti argumenti opprobrium nos muniremus, & pariter, sicubi rem acu non tetigerimus, magnitudine rei impotentiam nostram excusaremus.

§. XI. Ut vero laudatissimæ illustris Wedelii, benignissimi nostri Patroni & venerandi Præceptoris, methodo, qua, rara felicitate, hactenus naturæ abdita detexit, insistamus, post absolutam hancce generalem affectuum considerationem, in tribus sequentibus dissertationibus, præmissa *nomenclatura & definitione*, mox *quid sensus ex phænomenis, ratio de causis & experientia nostra atque aliena de effectibus* doceant, Divino auxilio adjuti, perlustrabimus.

Vid. diss. de Acidulis.

§. XII.

§. XII. *Affectus* vocabulum, si de una ex essentialibus animalis partibus, *materiali* scil. prædicatur, Latinis idem est, ac *status ejus p. n.* sive *morbosus*; cui apud Græcos πάθος & πάθημα respondent. hinc quando ad animi quoque morbos trahitur, eo ipso æquivocationem, eamque *consilio*, ut Logici loquuntur, & *propter analogiam* talem, sub se comprehendit. Uti enim in corpore, per alteratam qualitatum temperiem, læsamque conformationem, & unitatis solutionem, sanitas, hoc est, ex integris illis resultans naturalis constitutio, in p. n. morbosam, & operationibus vitalibus ineptam, labitur; ita, per turbatam animæ sensitivæ tranquillitatem, ipsius rationis consueta ἐνέργεια alteratur, pervertitur & sufflaminatur.

§. XIII. Obtinuit tamen usus, ut hæc posterior διάθεσις non æque absolute, ut ista prior, *affectus* appelletur, sed insuper adita particula *animi* vel *animæ* opus habeat: quod secus apud Græcos atque Germanos fieri observamus. Illis enim τὸ πάθημα & morbum corporis, & simul τὰ πάθη ψυχικὰ denotat: qua ratione etiam Germani, per unicum substantivum *affectus*, Teutonica civitate donatum, *corporis & animi vitia* designant; hac tamen differentia, ut in singulari, ein Affect / *morbum* notet, in plurali vero, die Affecten / idem quod Græci per τὰ πάθη ψυχικὰ, & Latini per *passiones* aut *accidentia animæ, affectus* & *perturbationes animi* indicant, exprimere soleant. Præter hæc synonyma sunt: Gemüths-Unruhe-Bewegung-Kranckheit / quibus *perturbationes*, κινήσεις atque *ægritudo animi* respondent.

§. XIV. *Affectus sunt motus p. n. appetitus sensitivi, orti ex apprehensione boni vel mali, cum aliqua mutatione non naturali & p. n. corporis.* Est hæc definitio B. Rolfincii, quam per τὸ *p. n.* auctiorem redditam, cum & genus atque subjectum, deinde causam etiam & objectum, una cum effectu passionum satis clare designet, merito iis præferendam duximus, quæ vel breviores justo sunt, ut illa Fabri: *O & M. Med. Com. lib. f. 3. c. 103.*

Fabri:

l. c. lib. 5. prop. 1. Fabri: *Passio est motus appetitus, ex affectione sensibili:* vel non ea perspicuitate pollent, ut primo statim intuitu legenti, sed ex certis demum hypothesibus pateant. Exemplum exhibet Cartesiana, a Charletone & le Grand fideliter repetita: *Passiones animæ sunt perceptiones, aut sensus, aut commotiones animæ, quæ ad eam speciatim referuntur,* (non vero ad objecta externa, ut odores, sonos, colores, quorum sensationes fallaces sunt; nec ad corpus nostrum, ut famem, sitim, dolorem, quæ affectiones naturales audiunt;) *quæque producuntur, conservantur & corroborantur per aliquem motum spirituum.*

de Pass. anim. artic. 27. Exercit. *pathol.* 8. §. 16. Instit. *philosoph. part.* 9. *c.* 6.

§. XV. Genus est *motus*, in quo tantum non omnes consentiunt, inseparabiliter cum sensu devinctus. Hinc est, quod a Cartesio perceptio, sensus & commotio hoc loco pro Synonymis habeantur, & a Fabri *potentia motrix a sentiente non distinguatur.*

l. c. prop. 13.

§. XVI. Videtur vero hic motus *p. n.* esse, sensu Medico, eoque latiori; dum omnino recessum aliquem a naturali statu animæ sensitivæ, quæ tranquillitatem & sibi relinqui amat, indicat. Nec obstat, quod non omnes affectus manifeste actiones lædant, sibi scil. relicti, & moderati, inque corpore sano; sed sæpe ægrotos juvent, & corporis p. n. dispositionem ad naturalem reducant. Possunt enim hæc omnia, adhibita distinctione, juxta se tolerari, & sufficit, affectus in natura sua ad læsiones aptos esse, ubi aut immoderatiores fuerint, aut corpus impurum, aliove modo ad noxas recipiendas præparatum, offenderint. Hinc gaudium, affectum adeo commendabilem, quibusdam lethale fuisse, rarum non est. Imo nonnunquam *absentia* eorum noxia est, ut inter remedia commendari debeant.

§. XVII. Instrumenta hujus motus sunt nervi & spiritus animales, qui non tantum ab anima moventur, sed ipsam etiam movent. De nervis nemo hactenus serio dubitavit; spiritibus autem Honoratus Fabri infensior est, & quamvis

quamvis in sensatione motum admittat, nullumque *sensum sine motu, sed propter motum sensum* fieri concedat; solis tamen nervis nerveisque fibris omne negotium committit, & non solum spiritus, in sanguine existentes, ad humores movendos ineptos dicit; sed in specie animales, cum *nulla ratio, nulla necessitas, nulla experimenta eos dari evincant, & multæ rationes contra illos pugnent, nullatenus admittendos esse existimat.* *l. c.* *l. c. prop. 10.* *lib. 4. prop. 7.*

§. XVIII. Verum utut jam olim a Stoicis anima sensitiva, ut polypus delineata sit, qui, capite in cerebro recondito, pedes per nervos in sensuum organa distribuat, objectorumque ideas ibidem excipiat; & Du Hamel, horum placita approbans, desumpta a lingulæ bombardæ similitudine, qua digito tacta, vehemens elateris motio, cum subita pulveris pyrii accensione & horribili fragore consequitur; *non dissimili ratione nervorum fibras ita ab Auctore naturæ & tensas, & mutuo sibi consertas, ac per longum exporrectas scribat, ut, levi ictu commotæ, sensum satis vegetum in communi sensorio excitent:* non tamen his solis totam energiam tribuit, sed aperte spirituum mentionem facit, hæcque omnia fieri, dum *spiritus per nervos, velut tubulos, vibrantur*, affirmat. *lib. 1. de corp. anim. cap. 2. p. 487.*

§. XIX. Inducitur autem motus iste *animæ sensitivæ.* Hanc Willisius *brutam*, illustr. Wedelius *organicam, corpoream*, & vocabulo ἐμφατικωτάτῳ *Archæum, motusque principium secundum*, respectu ad incorpoream, supremum actionum in homine directorem, habito, vocat. Helmontio *mortalis* audit, *cui mens, proxima divinitatis imago, vitæ regimen delegavit*; ita tamen, ut eidem connexa, & per vitæ symbolum, tanquam cognationis proximæ syndesmon, colligata maneat. *de Anim. brut.* *Phys. ref. c. 11. p. 350.* *l. c.* *tr. confirm. morb. sed. in anim. sens. §. 2.*

§. XX. Aliter statuit Cartesius, qui uni animæ rationali functiones cunctas demandans, remoto inter animas discrimine, affectus, ut ex definitione & artic. 25. de pass.

 anim.

anim. aliisque ejus scriptis liquet, immediate quasi a rationali deducit; dum ipsi, monente du Hamel, *eadem vis & sentit & intelligit, & omnes animi appetitiones ad voluntates pertinent, aut potius sunt ipsæ voluntates:* Non obstante articulo 17, qui contrarium statuere videtur.

l. c. c. 7. §. 12. pag. 530.

§. XXI. Verum sicuti ex hoc principio multorum Philosophorum auribus durissimum commentum profluxit: *bestias non passionibus solum carere*, quod jam Seneca asseruerat, *sed sensu quoque & perceptione destitui:* ita pauci hactenus, præter le Grand & eos, qui cœco impetu in Magistri sui verba jurarunt, permoveri potuerunt, ut a recepta, & naturæ phænomenis explicandis commoda sententia, *vim*, scil. *sentientem ab intelligente omnino distinctam esse*, recederent.

§. XXII. Etsi nunc per dicta pateat, quænam ex corporis partibus præcipue patria affectuum salutanda sit, *cerebrum* scil. quatenus hoc *sedem animæ principalem* præbere persuasi sumus: non possumus tamen, quin duarum celebrium, secus statuentium, opinionum mentionem faciamus. Una est Helmontii; qui, postquam mentem non propinquius aut similius sibi subjectum, in quo hospitetur, quam illud lumen vitale, quod anima sensitiva dicitur, habere docuerat, *hanc ipsam animam sentientem radicalem suum torum in Archæo vitali stomachi reperire, & in penitiore ejus tunica, velut in thalamo, habitare*, asserere haud erubescit. Non quidem, quod hospitetur in stomacho, *tanquam sacco, pelle, membrana, olla, carcere vel cortice: nec est in ipsa sede comprehensa, pro more clausorum corporum, intra crumenam: sed, exorbitante modo, inest in puncto centraliter, ac velut in atomo, unius membranæ spissitudinis meditullio.* Utque porro, affectus ibi cudi, probabile reddat, *nemo*, inquit, *non sentit horrores, timores, pavores, iras, excandescentias, tristitias, suspiria, omnemque concupiscibilium perturbationem sibi circa os stomachi suboriri & agitari*

tr. Sedes anim. §. 17.

tr. Conf. morb. sed. §. 18.

tari &c. Prolixum nimis foret, cuncta, quæ ille adducit, persequi; nam & fidem omnem superant, & fundamento carent. Quare ad alteram potius opinionem, quæ ex *corde* affectus derivat, protinus progredimur.

§. XXIII. Hæc, & vetustate & summorum virorum autoritate spectabilis, diu in scholis physicis ac medicis inconcussa stetit. Antiquissimi hujus autores Chrysippus & Aristoteles fuerunt, ut ex Galeno discimus, qui & ipse *cor indubiam passionum officinam* statuit. Postquam enim ex tribus istis distinctis *animæ* (non facultatibus, ut Aristoteles haud incongrue volebat, sed *partibus*, τὸ λογιστικὸν sive διανοητικὸν capiti, τὸ ἐπιθυμητικὸν hepati præesse dixerat, τὸ θυμοειδὲς, vulgo *irascibilem & vitalem facultatem*, ita cordi tribuit, ut hoc, cum (1) caloris fons sit, (2) arteriis originem præbeat, & (3) ab affectibus animi evidentissime, pulsu mutato indice, alteretur, jure meritoque *pathematum mater* salutari debeat.

de Dogmat. Hipp. & Plat. *l. c. lib. 3. p. m. 922.*

§. XXIV. Verum quia allatæ rationes partim consequentia laborant, partim aliter a modernis explicantur; ideo res haud omni difficultate caret. Audiamus Charletonem, Cartesii artic. 33. verbotenus fere recitantem: *Verisimile est, rationem, cur cor pro primaria præcipuaque sede passionum vulgo accipiatur, in hoc potissimum consistere, quod in iis motus ejus diversimode alterari deprehendatur, pro variis in eo contenti sanguinis motibus, ab influxu spirituum animalium vario excitatis. Sed*, pergit, *facile est animadvertere, hanc alterationem non sentiri tanquam in corde, nisi interventu nervulorum, qui ex cerebro ad illud producuntur, prout dolor sentitur in pede, opera nervorum pedis: ita tamen, ut magis necessarium non sit, animam nostram exercere immediate functiones suas in corde, eo quod in illo suas passiones sentit, quam esse principaliter in pede, utut dolorem inibi persentiscat.*

exerc. pathm. 8. p. 97.

Circ.anat.phys. pag. 113.

§. XXV. Cartesio adstipulatur Excell. Bohnius, estque hæc sententia antiquissima. Ita enim Hippocrates: *Dicunt quidam, quod corde sapimus, & quod hoc est, quod angitur, & quod curam gerit;* τὸ δὲ ὀυχ' ὅυτως ἔχει, *verum hoc ita se non habet*, & paulo post: ἀλλὰ πάντων τουτέων ὁ ἐγκέφαλος αἴτιός ἐστι, *sed omnium horum cerebrum causa est*. Id quod etiam §. præced. 16. adeo clare & fuse docuerat, ut Hippocratem affectuum sedem principalem *cerebrum*, non vero *cor* asseruisse, dubitari nequeat.

de Morb. sacr. §. 18. tom. 2. p. 348. edit. Lind.

Medic. theoric.

§. XXVI. Et quamvis Zabarella, teste Stupano, Aristotelem defensurus, cor unicum principium actionum omnium esse contendat, cum spiritus vitalis, in corde generatus, primum instrumentum edendarum functionum existat: nequit tamen censuram illustr. Wedelii effugere, qui *autores animam rationalem & omnem vim intelligendi, volendi ac eligendi in capite aut cerebro locare, solos tamen affectus, qui ex hoc fonte fluunt, cordi relinquere miratur*; institutaque egregia cerebri atque cordis cum politico *regimine & regia* comparatione, *affectus principaliter in cerebro*, (regimine) *adæquate vero & ultimate in corde* (regia) *& hepate hærere* statuit.

Phys. Med. p. 304.

§. XXVII. Qua distinctione ingeniosissima non tantum veterum autoritas salvatur, eorumque placita, ut a modernis etiam ferri queant, statuminantur; sed Magnus insuper Rolfincius, dum eam indolem affectibus animi tribuit, *ut protinus, atque in corde concepti, reliquas facultates simul afficiant, & in eis affectionis suæ notas imprimant*, a contradictionis suspicione commode liberatur.

l. c.

§. XXIIX. Stabilita hoc pacto affectuum officina, proximum est, ut causam motus, & quid archæum moveat, deinde quotuplex illud sit, & qua ratione, quibusve mediis operetur, perpendamus. Diximus *motum oriri ex apprehensione boni & mali*. Ita enim a natura comparati sumus,

mus, ut grata prosequamur, & nobis applicare gestiamus, mala vero, & quæ lædere possunt, omni opere fugiamus & longissime a nobis remota velimus. Hinc merito ridenda est affectata ista Stoicorum ἀπάθεια, & inter παράδοξα referenda ἀναισθησία, nec credendum, ullam unquam veram, sed omnes simulatas &, reluctante natura, a monstrosa obstinatione exclusas fuisse.

§. XXIX. Dum vero boni vel mali tantum mentionem fecimus, ea, quæ medio modo & ἀδιαφόρως se gerunt, cum animi tranquillitatem imperturbatam sinant, nullius efficaciæ esse declaravimus. Quamvis enim & a talibus archæum moveri, negare nequeamus, quatenus percipiuntur, sentiuntur, & mediæ naturæ esse judicantur: minime tamen ad affectus concitandos apta sunt; cum horum essentia haud in consueta & naturali, sed extraordinaria complexus spirituum, ut a quibusdam sensitiva audit, commotione fundetur. *Quamdiu* enim, inquit Willisius, *anima corporea tranquille ac imperturbate se habet, proprio corpori, velut thecæ aut capsulæ cuidam adæquate aptatur, ejusque partes omnes tum sanguinis, leniter circulati, rivulis irrigat, tum spirituum animalium blando ubique allapsu actuat.* Ex quibus patet, cum nullus ab ἀδιαφόροις irregularis motus suscitetur, quod nulla quoque passionibus animæ solennia phænomena inde expectari debeant. *l. c. c. 8. p. 66.*

§. XXX. Cum porro boni & mali ideæ variis modis considerari queant, ex illis duos tantum in præsentia explicandos proponemus. Quod priorem classem attinet, alia idea nobis domestica est, in nobismetipsis nata, & Helmontiana phrasi, *archæali silice excussa*, dum *mens ipsa sibi procellas excitat, suorumque conceptuum ideas exoticas inprimit in spiritum, functionum executorem*: alia est forinsecus & peregre adducta. *tr. conf. morb. sed.*

§. XXXI. Confirmantur hæc ab autore Philosophiæ *tom. I. p. 739.*

 Vet.

vet. & novæ: *Affectus partim ab externis objectis excitantur, quæ in cerebro vestigia inprimunt, cum quibus certæ perceptiones sunt conjunctæ; ex iis oritur boni aut mali opinio, tum quædam spirituum commotio, quam motus animi vel affectus comitatur: partim impetu quodam vel a naturali inclinatione excitantur.* His subnectimus, quæ Cartesius de internis causis habet: *Cum plena fruimur sanitate, & cum cœlum solito serenius est, in nobis sentimus aliquam hilaritatem, quæ a nulla intellectus functione provenit, sed solummodo ab impressionibus, quos motus spirituum excitat. Et eodem modo nos tristes sentimus, cum corpus non bene habet, quamvis nesciamus, id male se habere.*

art. 94. l. c.

§. XXXII. Præsagit, quod obiter addimus, ejusmodi tristitia & δυσαρέσκεια, flendique aut altercandi libido non minus, quam præter morem & modum titillans stimulus ad lætitiam, plerumque morbum, ex alterata humorum atque spirituum crasi propullulantem. Sic hypochondriacos & melancholicos sæpe subitanea, & modum tenere nescia hilaritate correptos cernimus, als ob sie gar ausgelassen wären; quos postmodum plerumque acerbiora symptomata vexant: indicio, certam vellicationem nervosi generis, ab initio pruritum quasi gaudendi, ridendique, imo saltandi in quibusdam excitantem, mox, aucta ista irritatione, (ut in scabiosis post duriorem, non sine voluptate celebratam scalpturam fieri solet,) causam dolendi evadere. Præter hæc non semper vana est de imminente fato illætabili cordis anxietas, & inde nata desponsatio animi; cum mens, a supranaturali causa admonita, futura mala ex longinquo quasi prævidet, unde Germani: Das Hertz ist mir schweer / es ahnet mir nichts gutes.

§. XXXIII. Altera classis eas ideas comprehendit, quæ ex malo & bono, *vere aut apparenter tali*, originem trahunt; sive physica, sive morali, sive utraque ratione considerentur. Ut enim in morum genere non eadem omni-

omnibus honesta atque turpia judicantur; ita una eademque res amabilem vel odiosam, lætam aut tristem sui imaginem animæ imprimere, & quæ Titio ἀδιάφορα videbatur, Mævio pavorem aut iram, Sempronio vero optatam animi requiem conciliare valet. Prout scil. juxta Cartes. l. c. art. 39. *cerebrum & glandula pinealis*, vel potius circumstantiæ, internum atque externum subjecti statum concernentes; comparatæ fuerint.

§. XXXIV. Multum itaque interest, cujus sexus quis sit, quam ætatem agat, qua humorum temperie, (quam mores sequi, Galenus docet,) polleat, ubi natus & educatus sit, quo vitæ genere utatur, quomodo corpore valeat, & demum, an prospera fortuna, an vero adversa fruatur. Quæ omnia, quatenus remotiorum causarum, ad animi affectus fabricandos concurrentium, vices sustinent, hoc loco latius & per exempla, secundum rerum nat. non nat. & p. n. capita exponere possemus; nisi hæc, ad propositam affectuum potius trigam pertinentia, hic intempestive recitari, ibi vero tædiose postmodum repeti arbitraremur.

§. XXXV. Ne tamen sicco prorsus pede hæc præteream, quædam ex arena quasi nata exempla attexere placet. Homo Gallus, temperamenti sanguinei, aut Britannus, ex conversatione uxoris cum juvene adeo non commovebitur, ut lætanti potius inde argumentum capturus sit; cum ibi fœminis, ut olim in Græcia adolescentulis, laudi ducatur, quamplurimos habere amatores. Italo vero, atra bile tincto, extrema indignatio & internecimus mœror inde nascetur. Deinde cum viros castra juvent, & lituo tubæ permistus sonitus, non matribus solum bella detestantur, sed omnibus etiam, qui otium & oppidi laudant rura sui, terroris atque metus materia esse solent. Huc pertinet illud Terentianum: *Adelph. 4. sc. 8.*

Omnes, quibus res sunt minus secundæ, magis sunt,
nescio quomodo

Suspi-

Suſpicioſi; ad contumeliam omnia accipiunt magis;
Propter impotentiam ſuam ſe ſemper credunt negligi,

& ira exinde, aut ubi ulciſcendi occaſio non datur, triſtitia afficiuntur.

§. XXXVI. Reſtat, ut modum agendi, qua ſcil. ratione objectum externum ſenſus primum externos, hinc internos, ipſumque archæum feriat, proponamus. Nimirum, ut objectum percipiatur, opus eſt, ut ſui characterem ideamque ſenſorio communicet: ſive hoc, ſecundum Ariſtotelem, beneficio *ſpeciei* cujusdam *ſenſibilis*, vulgo *intentionalis* dictæ, aut per *effluxum ſubſtantialem* Democritæum, aut, quod Carteſius vult, per *motum certum, objecto & ſenſorio ſpecificum*, id fiat.

§. XXXVII. Ubi notandum; quod etſi Ariſtoteli τὸ αἰσθητήριον δεκτικὸν τοῦ αἰσθητοῦ ἄνευ ὕλης ἕκαστον, *quodlibet ſenſorium formam rei ſenſibilis ſine materia, & ut cera*, ſunt Stupani verba, *ſigilli formam absque ferro & auro, quibus ſigillum inſculptum eſt, aſſumat:* notabilis tamen ſenſorio alteratio accidat, & ab objecto, ſecundum ejus naturam, varie modificetur, idque nunc *grosſiori*, nunc *ſubtiliori modo & contactu.* Grosſioris contactus, quem, neſcio cur, Stupanus in ſpecie *phyſicum* vocat, exempla manus, a frigido refrigerata, lingua ab amaro, amarore, naſus a fœtente, fœtore imbuta offerunt. Subtiliori contactu autem per lumen colores oculis ingeruntur, & ſonus per aërem compulſum aurem ferit.

§. XXXVIII. Oritur ab utroque iſto contractu *motus nervorum*, per tenuisſimas fibras organo ſenſus externi implantatorum, hinc *ſpirituum*, tam inſitorum, quam continuo fluxu huc ex cerebro manantium; isque undulatorius quidem, aſt momento celerior, ad ſenſorium commune

ſuſce-

susceptam imaginem deferens. Percussi, inquit du Hamel, in aliqua parte corporis spiritus, impressionem, ab objectis acceptam, per nervos *ad striata corpora deferunt; ibi communis sensus perficitur*, aut externæ sensationis perceptio quædam. Si fortior fuerit impressio, ulterius ad partem cerebri interiorem, seu *corpus callosum* (rectius medullam dixisset) *propagata, imaginationis actum excitat.* Est enim imaginatio vis animadversiva, quæ distinctam rei depingit imaginem. Tandem undulatio ista *ad limbum usque cerebri producta*, in medullari corticis anfractu sistitur, atque ibidem, suo tempore profuturam notam relinquit. *l. c. p. 651.*

§. XXXIX. Quod distinctas hasce sensuum internorum sedes attinet, fateor, nec unam cunctorum sententiam, nec rem sine omni incertitudine esse. Fabri teste, sunt, qui memoriam in occipite statuunt, juxta cerebellum; sensum communem in syncipite, non procul a fronte; phantasiam & imaginationem, ut vocant, juxta ventriculos; *imo non defuere, qui in ipsis ventriculis sensuum internorum sedes collocarunt, & cerebri cloacas in secretiora conclavia commutarunt.* Ipse Faber de sensus communis officina singularem opinionem fovet, dum *plexum choroidem* ejus subjectum esse, sex argumentis, uno negativo, reliquis affirmativis, demonstrare conatur. Horum potiora partim *ab analogia*, hunc & retinam oculi, commune specierum visibilium receptaculum, intercedente, partim *a subtilitate & vicinia principii nervorum* desumit; ultimum vero, quod stringentissimum & ponderis maximi esse putat, & §. 10. continetur, ita format: *Cum in omnes corporis fibras ex organo sensus interni determinatio vel affectio traducatur, certe in ea duntaxat cerebri parte* (sensus communis) *ponendus est, quæ ex omni fibrarum genere constat; sed præter præfatum plexum, nulla hujusmodi est*; quæ scil. secundum §. 5. & 10. ex mollissima substantia fibrosa, innumeris arteriis, venis & nervis fibrisque membranosis composita sit; *ergo* &c. *l. c. lib. 3. prop. 9. p. 327.* *l. c. prop. 9 §. 5, 6, 7, 8, 9.*

§. XL. Sicut autem argumenti hujus consequentia tanta non est, ut quempiam hactenus Fabri in suas partes traxisse legerimus; ita & posteros animadversuros esse confidimus, ipsum sibi soli hac in re sapuisse. Sed nobis redeundum est, unde digressi sumus.

§. XLI. Percipit scilicet τὸ ἡγεμονικὸν, archæus sive anima sensitiva, in confinio sensuum internorum, aut si mavis, in ipsis sensibus internis vigens, postquam per nervos singulis sensoriis vim sentiendi tribuerat, per eosdem alterationem, ab objecto in sensorio factam, & pro circumstantiarum constitutione atque re nata, denuo spiritus per nervos in extimas partes, motui animali inservientes, ablegat. *Itur*, inquit Fabri *hoc pacto a peripheria ad centrum, daturque regressus a centro ad peripheriam, id est, a sensibus externis, qui quasi peripheriam corporis obtinent, ad sensum internum, qui est in fibrarum centro; & ab hoc ad appetitus organa, id est, ad venas, arterias, nervos, musculos, membranas.*

l. c. §. 10 propos. 9. p. 329.

§. XLII. Prout igitur objectum utilis aut inutilis, læti aut tristis, grati vel noxii ideam offert, diversi ab anima sensitiva spirituum atque humorum motus instituuntur; dum ea, juxta Willisium, a jucunda & bonitate sua sese commendante idea quasi *ampliatur, & exsultans erigitur*, spiritusque animales, ad motus organa & præcordia largius emissos, cum sanguine quaqua versum diffundit: Contra ea ab ingrata, & nocendi malitia notata, *aut percellitur, & in seipsam quasi contrahitur*; unde fluidarum quoque non minus, quam solidarum partium motus sufflaminatur: *aut distorquetur, & per irregulares motus* ima summis miscet, utque ab ira accidere videmus, cuncta perturbat.

l. c.

§. XLIII. Sic oriuntur *modo affectus jucundi*, gaudium, amor; *modo molesti*, terror, metus tristitia; *modo compositi irregulares*, ira, indignatio, furor, desperatio, idque genus alia. in quorum omnium generatione primo

in-

intuitu quidem anima pati videtur, cum tamen revera agat, & tota in actione versetur. An vero ejusmodi theatrales & mimicas facierum vicissitudines, quales Willisius ipsi affingere ausus est, admittat, dictu difficile est: illis tamen haud ægre persuadebitur, qui Helmontii commenta de archæo, nunc quieto, tranquillo, obediente, sibimetipsi complacente; nunc pavido & prorsus fugitivo, vix herbis, verbis, atque lapidibus in ordinem redigendo, aliquid apud se valere patiuntur.

§. XLIV. Cœterum, quod actionem & passionem animæ sensitivæ spectat, non inconvenienter verbis Hamelii ea roborari potest: *Non sunt audiendi, qui sensum sola imaginis receptione, aut passione quadam, definiunt, cum omnis perceptio actio, & quidem clara sit. Unde potius statuendum, animam sensitivam, quando nervus, & in eo spiritus animales usque ad sensorium commune vibrantur, huic impulsioni quasi obsistere, & reagere.* Hinc Aristoteli *sentire est agere circa illam affectionem, factam in organo*, & oculus artificialis, quanquam rerum imagines suscipiat, nec cernit tamen, nec sentit.

§. XLV. Tandem, ut finem dicendi faciamus, cum tantum in genere de affectibus loquamur, possunt, quæ supra de effectibus eorum sparsim adduximus, fere sufficere, quo minus ad specialia descendere opus habeamus, ad sequentes dissertationes varias machinæ microcosmicæ alterationes reservantes. Coronidem igitur discursui imponat Galenus, qui, postquam in symptomatum causis explicandis, de lassitudinis speciebus, rigoris item & horroris, febricitantes occupantium, origine disseruisset, ita loquitur: *Est igitur ex primis, ac, ut sic dicam, qui maxime principalis sint notæ motibus, ipsa τῆς ἐμφύτȣ θερμασίας, innati caloris intro forasque delatio, multas animi perturbationes passionesque sequens: simul autem cum ipsa spiritus quoque ac sanguis alias intro, & ad ipsum principium* *lib. 2. c. 5. p. m. 65.*

pium feruntur; alias foras tendunt & funduntur. Ex quo patet, unde moderni diſtinctionem iſtam hauſerint, quando omnes ſanguinis atque ſpiritum motus, ab affectibus excitatos, ad *duo genera, contractionem nimirum & explicationem* referunt, quatenus ſcilicet (ut Excell. Brunonis, de effectu atque utilitate, in corpus ex animi pathematibus redundante, loquentis, verba mea faciam) *vel humores, ſanguis præſertim & ſpiritus, congelaſcentes, fixiores, funduntur, & expanduntur: vel nimis expanſi & fuſi figuntur, & ad tranquillitatem reducuntur.*

SOLI DEO GLORIA.

